

راهنمای عملی برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی

دکتر سید حسن معصومی اشکوری

سرشناسه : معصومی اشکوری، حسن ۱۳۳۵ -
 عنوان و پدیدآورنده : راهنمای عملی برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی /
 حسن معصومی اشکوری.
 مشخصات نشر : تهران: پیام، ۱۳۸۷.
 مشخصات ظاهری : ۱۲۸ ص.
 شابک : 978-964-6525-15-3
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیا.
 موضوع : برنامه‌ریزی.
 موضوع : آینده‌نگری.
 موضوع : سیاست‌گذاری.
 رده‌بندی کنگره : HD ۳۰/ ۲۸
 رده‌بندی دیویی : ۳۲۰/۶
 شماره کتابخانه ملی : ۱۱۸۰۳۶۲

انتشارات پیام

راهنمای عملی برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی

دکتر سیدحسن معصومی اشکوری

چاپ اول، تابستان ۱۳۸۷

حروفنگاری و صفحه‌آرایی: علم روز

چاپ و صحافی: معراج

تیراژ ۲۲۰۰ نسخه

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۶۵۲۵-۱۵-۳

کلیه حقوق محفوظ است

قیمت: ۲۰۰۰ تومان

تهران، خیابان انقلاب، ۱۲ فروردین، پ ۱۱ طبقه دوم، تلفن: ۶۶۴۰۹۵۳۱ - ۶۶۴۶۸۳۵۱

فهرست

۹	مقدمه
۱۳	برنامه‌ریزی چیست
۲۵	پایه‌های نظری
۳۵	مسأله‌ها - راه‌حل‌ها
۴۳	فرآیند برنامه‌ریزی
۶۷	انواع برنامه‌ریزی
۷۱	عوامل‌های اصلی برنامه‌ریزی
۸۷	ساز و کار برنامه‌ریزی
۹۱	شکل‌شناسی برنامه‌ریزی
۹۵	برنامه‌ریزی اجرایی
۹۰	آینده‌پژوهی
۱۰۹	جمع‌بندی
۱۲۱	منابع و مآخذ

مقدمه

- ۱ - آینده‌نگری با مفهومی فنی‌تر، مهار و پایش دگرگونی‌های آینده در جامعه است.
- ۲ - انسان باید بتواند پیچیدگی‌ها، ناهنجاری‌ها و بغرنجی‌های شرایط همواره متحول اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعهٔ زیستی خود را مهار و پایش کند.
- ۳ - اگر انسان تاکنون توفیق داشته است که از قید و بند اسارت طبیعت برهد؛ پس بدون شک می‌تواند خویشتن را از زندان جامعه نیز برهاند.

♦ انسان پس از قرن‌ها تلاش و چالش، اینک موفق شده است تا طبیعت را مهار کند و بر آن تسلط یابد. اینک دیگر حوادث و سوانح طبیعی، دگرگونی‌ها و بغرنجی‌های طبیعت و رمز و راز پنهان اعمال زمین و بالاترین حدود کهکشان‌ها برای بشر شناخته و تعریف شده و دست یافتنی است، ولی زندان جامعه و زندان خویشتن اسارت دیگری است که انسان متمدن و گام‌گذارده در آستانهٔ قرن بیست‌ویکم بدان دچار شده است. آینده‌نگری ساز و کاری است که به او یاری می‌رساند تا از این بندها نیز رهایی یابد. این شعار، مضمون اصلی این کتاب است.

۴ - تغییرپذیری مداوم عناصر اجتماعی بر اثر پیشرفت‌های سریع علمی و فن‌آوری و دگرگونی‌های ارزشی در جهان، انسان را وادار می‌سازد تا با بینشی گسترده و ژرف به پیشباز دگرگونی‌ها بشتابد و با عقل سلیم و بصیرت، آینده را در خدمت رفاه و سعادت خود درآورد.

۵ - برنامه‌ریزی، فرآیندی است که انسان می‌کوشد تا با بهره‌گیری از آن بر بغرنجی‌ها فائق آید.

۶ - آینده‌نگری، یکی از ویژگی‌های ماهوی برنامه‌ریزی است، هیچ آینده‌ای بدون هدف ترسیم نمی‌شود و محمل‌گزینش هدف، ها از مسیری مشحون از به‌کارگیری اندیشه و منطق گذشتنی‌کنند.

♦ آنچه از عناصر اجتماعی، انسان را در مشتهای خود می‌فراهماند، عمدتاً زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی دارد. انسان برای رهایی از غرق شدن در ورطه بغرنجی‌های اجتماعی دست به کار شده است تا تغییرات و تحولات آینده را به شکلی حساب شده و منطقی در پایش خود درآورد. انسان می‌کوشد تا در آینده جامعه خود، با تسلط کامل و توانایی ذهنی و عملی کافی، زندگی کند؛ نه این‌که مقهور و تسلیم دگرگونی‌ها باشد و تابع شعار «هرچه پیش‌آید؛ خوش آید».

- ۷ - دست یافتن به هدف‌ها، مستلزم گزینش وسیله‌های کارآمد است. در این بین، خردگرایی هم در گزینش نوع وسیله و هم در انطباق وسیله بر هدف، تبلور می‌یابد.
- ۸ - پیوستگی هدف‌ها - وسیله‌ها، منطق اجرایی بودن برنامه است یعنی، رسیدن به آینده‌ای که چه از بعد محتوا (هدف) و چه از جنبهٔ رویه (وسیله) قابل حصول است.

♦ دیگر برای انسان، آیندهٔ غیرقابل کنش، مفهومی نخواهد داشت. انسان در آستانهٔ قرن بیست‌ویکم، دیگر نمی‌تواند زندگی قضا و قدری داشته باشد. او باید سرنوشت آیندهٔ خود را در اختیار و مهار خود درآورد. بدین ترتیب می‌بینیم که «برنامه‌ریزی» رسیده به رویه‌ای است که کامیابی بشر را برای زندگی در آینده‌ای مشخص و عریف شده نوید می‌دهد.

♦ برای جامعهٔ عمل پوشاندن به آینده‌نگری باید همهٔ معین و مشخص را تعریف نمود. در حقیقت، هدف‌ها، محتواها، تجهیزات و تحولات، یا به بیانی جامع‌تر، محتوای زندگی آیندهٔ انسان هستند. مقولهٔ تعیین هدف برای آینده، مقولهٔ حساسی است. با این عمل، انسان راه و روش و سمت و سوی زندگی اجتماعی آیندهٔ خود را ترسیم کرده و رقم می‌زند. با تعیین هدف‌ها برای آینده، انسان تصمیم می‌گیرد که در آینده‌ای معین چگونه زندگی کند. پس مقولهٔ گزینش، نیز که به «انتخاب» هدف‌ها منجر می‌شود در این میان یک عمل اصلی برای ویژگی آینده‌نگری «برنامه‌ریزی» محسوب می‌شود.

۹ - گزینش هدف‌ها و وسیله‌ها، ارزیابی درجهٔ همبستگی آن‌ها و

سپس به‌کارگیری وسیله‌ها برای دست یافتن به هدف‌ها،
فرآیند برنامه‌ریزی را شکل می‌بخشد.

۱۰ - در این کتاب، زمینه‌های محتوایی و رویه‌ای برنامه‌ریزی
ارائه گردیده است.

سید حسن معصومی اشکوری

تهران ۱۳۸۶

♦ آینده‌نگری، رویه‌ای است که بر 'مهر' ری توسط آن باید انسان را به
سعادت برساند. در این راستا، انتخاب هدف‌ها، سیاست‌ها باید براساس
و پایهٔ عقلانیت و خرد باشد. باید به 'خار' داشت که «با هر وسیله‌ای
نمی‌توان به هر هدفی دست یافت».

♦ بنابراین، انسان آیندهٔ خویش را با فرآیند برنامه‌ریزی تعیین می‌کند و
بدان دست می‌یابد. این بدین مفهوم است که بدین وسیله انسان،
هدف‌های تحولات اجتماعی آینده را بر می‌گزیند؛ و وسایل رسیدن به
آن هدف‌ها را در انطباق و پیوستگی کامل آن‌ها با یکدیگر انتخاب
می‌کند و با به اجرا درآوردن وسایل، به هدف‌ها می‌رسد و آیندهٔ خود را
می‌سازد.

♦ فرآیند برنامه‌ریزی، شامل مرحله‌ها و گام‌های متعدد، متوالی و مرتبط
با یکدیگر است. از مسیر آن است که برنامه‌ریزی شکل گرفته، جریان
می‌یابد و به مرحله اجرا می‌رسد.